CoverPage637529782057034776.jpg (JPEG Image, 1241 × 1754 pi... https://www.ycjournal.net/ResearchNebula/ResearchDocuments/Co...

SHIVAJI COLLEGE HINGOLI

RESEARCH NEBULA
AN INDEXED, REFEREED & PEER REVIEWED JOURNAL

J-Gate INDEXED

ISSN 2277-8071

RESEARCH NEBULA

An International Refereed, Peer Reviewed & Indexed Quarterly Journal in Arts, Commerce, Education & Social Sciences

DOI PREFIX 10.22183

JOURNAL DOI 10.22183/RN

IMPACT FACTOR 5.842

INDEXED IN 52 DATABASES

SCOPUS APPROVED WEB BASED MANAGEMENT

GOOGLE CITATIONS

VOLUME X, ISSUE I, APRIL 2021

Published on
6th April, 2021

www.ycjournal.net

T.C.
Assistant Professor
Shivaji College, Hingoli.
Tq. Dist. Hingoli.(MS.)

JOURNAL FACTOR DataCite Scholarsteer

Scanned with OKEN Scanner

S.N	Author(s)	ORCID	Title	Page
1.	DR SMITA RAO DESHMUKH Principal, Shri Shivaji Arts and Commerce College, Amravati, Maharashtra *principalsmitadeshmukh@gmail.com*	https://[illegible] [illegible]0942-341[illegible]	AGONY AND ALIENATION IN DALIT COMMUNITY LIFE IN THE POETRY OF S. JOSEPH	14
2.	MR. VIVEK BHOSALE Director of Physical Education, PDEA'S College of Engineering, Pune, Maharashtra *vivekbhosale_47@yahoo.co.in* DR. VASANTHI KADHIRAVAN Professor, Department of Physical Education, University of Mumbai, Mumbai, Maharashtra *dr.vasanthidpeum@gmail.com*	https://[illegible] 0002-[illegible] https://orcid.org/000[illegible]- 0002-2942-[illegible]	CROSSFIT TRAINING PROGRAMME FOR STRENGTHENING OF PHYSICAL AND PSYCHOLOGICAL FITNESS VARIABLES OF DEGREE COLLEGE MALE STUDENTS	18
3.	JOBIN SEBASTIAN Research Scholar, Bharathiar University, Coimbatore, Tamil Nadu *jskottaram@gmail.com* DR KK RAMACHANDRAN Research Guide, Bharathiar University, Coimbatore, Tamil Nadu *dr.k.k.ramachandran@gmail.com*	https://orcid.org/0000- 0001-7868-8122 https://orcid.org/[illegible]- 0003-0589-4448	ANALYSIS TOWARDS THE QUALITY OF WORK-LIFE OF EMPLOYEES WORKING IN NEW GENERATION BANKS IN KERALA	22
4.	DR. BHUSARE SUNANDA RAMCHANDRA Head, the Department of Philosophy, Shivaji College, Hingoli, Maharashtra *srbhusare44@gmail.com*	https://orcid.org/000[illegible]- 0002-3252-01[illegible]	PHILOSOPHY OF MAHATMA JYOTIRAO PHULE	29
5.	DR. NAVEEN KESHAVRAO GILBILE Head, Department of Marathi, Nagnath College, Aundha Nagnath, Maharashtra *naveen.vasekar@gmail.com*	https://orcid.org/0000- 0002-5947-7619	SOCIAL CONTEXT IN UTTAM BAWASKAR'S COLLECTION OF STORIES 'BUJGAON'	32
6.	PROF.PRAKASH LABHSHETWAR Librarian, S.B. Arts and Commerce College, Aheri Dist. Gadchiroli, Maharashtra *librarysbc51@gmail.com*	https://orcid.org/000[illegible]- 0001-7338-9967	THE IMPORTANCE OF INFORMATION LITERACY IN THE DYNAMIC IT ERA	36
7.	DR. A. K. DESHMUKH Department of Commerce, Nagnath College of Arts, Commerce and Science, Aundha Ta. Aundha Dist. Hingoli, Maharashtra *adeshmukh916@gmail.com*	https://orcid.org/0000- 0003-2915-[illegible]	WOMEN'S SELF HELP GROUP MANAGEMENT - A CHALLENGE	39
8.	DR. SANGEETA NARAYANRAO MUNDHE Department of Marathi, Shivaji College, Hingoli. Maharashtra *sangitamundhe1@gmail.com*	https://orcid.org/[illegible]- 0003-4877-33[illegible]	THE EXPRESSION OF FEMALE HEART IN 'THE DHAWALE OF MAHADAMABA'	42

SHIVAJI COLLEGE • HINGOLI •
Lecturer
Shivaji College,Hingoli
Tq.& Dist.Hingoli (MS.)

Scanned with OKEN Scanner

DOI PREFIX 10.22183
JOURNAL DOI 10.22183/RN
SIF 5.842

RESEARCH NEBULA
An International Refereed, Peer Reviewed & Indexed Quarterly
Journal in Arts, Commerce, Education & Social Sciences

ISSN 2277-8071

PHILOSOPHY OF MAHATMA JYOTIRAO PHULE

ORCID
https://orcid.org/0000-0002-3252-0188

DR. BHUSARE SUNANDA RAMCHANDRA
Head, the Department of Philosophy,
Shivaji College, Hingoli.
srbhusare44@gmail.com

Received: 05.02.2021 Reviewed :12.02.2021 Accepted: 17.02.2021

ABSTRACT

Maharashtra is the land of enlightenment. There have been many enlighteners in this land who made their lives miserable and put the basil leaves on the world. Focused on public awareness. And by resisting the people, these refromers tried their best to make the world flourish. Such great social reformers have gone to the land of Maharashtra who risked their lives and worked hard all their lives to bring about social enlightenment. One of them is Mahatma Jyotiba Phule. Enlightenment is Jyotiba and Jyotiba is Enlightenment. Enlightenment was his breath. The study of Mahatma Phule's socio-educational philosophy is important for today's generation. The subversion with which he immersed himself in social awareness is incomparable. Mahatma Jyotiba Phule was one of the most important social reformers in the ideological career of Maharashtra. One thing that comes to mind while studying Mahatma Phule's philosophy of life is that Mahatma Phule was extremely insistent about his duty.

KEYWORDS: *enlightenment, awareness, philosophy, social*

गोषवारा

महाराष्ट्र ही प्रबोधनाची भूमी आहे. या भूमीत असंख्य प्रबोधनकार होऊन गेले आहेत. ज्यांनी आपल्या आयुष्याची राखरांगोळी केली. संसारावर तुळशीपत्र ठेवले. लोकजागृतीचा ध्यास घेतला. आणि लोकांचा विरोध पत्करून त्यांचेच सुख शोधण्याचासंसार, फुलविण्याचा आटोकाट प्रयत्न केला. असे हे महान समाजसुधारक या महाराष्ट्राच्या भूमीत होऊन गेले आहेत. ज्यांनी आपल्या प्राणांची बाजी लावली आणि समाज प्रबोधन घडवून आणण्याचा जीवनभर आतोनात प्रयत्न केला. त्यामध्ये एक नाव म्हणजे महात्मा ज्योतीबा फुले हे होय. प्रबोधन म्हणजे ज्योतिबा आणि ज्योतिबा म्हणजे प्रबोधन असे जणू समीकरणच बनलेले होते प्रबोधन हा त्यांचा श्वास बनला होता. महात्मा फुले यांचे सामाजिक शैक्षणिक तत्वज्ञान अभ्यासने आजच्या पिढीला अगत्याचे आहे. ज्या पोटतिडकीने त्यांनी स्वतःला झोकून देऊन सामाजिक जागृती केली ते अतुलनीय आहे. महाराष्ट्राच्या वैचारिक कारकीर्दीत अनेक सामाजिक सुधारक होऊन गेले त्यात एक महत्त्वपूर्ण म्हणजे महात्मा ज्योतीबा फुले हे होते. महात्मा फुले यांचे जीवनविषयक तत्वज्ञान अभ्यासत असताना एक गोष्ट लक्षात येते ती ही की महात्मा फुले हे आपल्या कर्तव्य विषयी कमालीचे आग्रही होते. त्यांच्या म्हणण्यानुसार ते त्यांच्या पद्धतीने वागत ज्या पद्धतीने त्यांनी ठरवले आहे.त्यांचा आग्रह यासाठी असायचा की मी स्वीकारलेली तत्वे ही शेवटच्या श्वासापर्यंत मी पूर्ण करण्याचा प्रयत्न करेल अशा त्यांच्या कर्तव्यकठोर व्यक्तिमत्त्वाबद्दल प्रस्तुत शोधनिबंधात विचार केला जाणार आहे.

प्रस्तावना

स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडाचा विचार करत असताना भारतावर इंग्रजांचे साम्राज्य होते. फार पूर्वीपासूनच भारताला सोने की चिडिया म्हटले जात होते तसेच त्याला कृषिप्रधान देश ही म्हटले जात असे या देशात जसा सोन्याचा धूर निघतो असे म्हणत असत तसे भारतीय शेतकऱ्याला जगाचा पोशिंदा ही म्हटले जाते. त्यामुळे सर्व व्यवहार हे पूर्वीच्या काळी मोठ्या प्रमाणावर शेती वर चालत असत त्यालाचअलूतेबलूते किंवा बलुतेदारी म्हणत असत. शेतीशी संबंधित सर्व व्यवसाय हे खेड्यापाड्यात वाडी-वस्तीवर चालत. त्यामुळे त्यांना संपूर्ण खेडी स्वयंपूर्ण खेडी म्हणत असत पण अशा शेतीमय वातावरणात कोणी कोणाला गुलाम करत असेल, कोणी कुणाला राबवून घेत असेल असे स्वप्नातही वाटत नसेल. किंवा माहित असले तरी पाप-पुण्याच्या भरतीसाठी ते निमूटपणे सहन करत जावे. या सर्व जाचासह त्या काळचा शेतकरी जगत असावा. आपल्यावर अन्याय होत आहे, हे कळत असूनही त्याचा प्रतिकार करण्याचे

SHIVAJI COLLEGE HINGOLI
Lecturer
Shivaji College, Hingoli
Ta.& Dist.Hingoli (MS)

168

Scanned with OKEN Scanner

DOI PREFIX 10.22183
JOURNAL DOI 10.22183/RN
SIF 5.842
RESEARCH NEBULA
An International Refereed, Peer Reviewed & Indexed Quarterly
Journal in Arts, Commerce, Education & Social Sciences
ISSN 2277-8071

SHIVAJI COLLEGE HINGOLI

धाडस कोणासही होत नसावे. म्हणून आलेल्या परिस्थितीला सामोरे जाण्यासाठी प्रत्येक जण मिळून अन्यायाचे चटके सहन करत जीवन जगत होता.

अशा अन्यायाला वाचा फोडण्याचे काम महाराष्ट्रात महात्मा ज्योतिराव फुले यांनी केले. गावगाडा खरेतर सर्व शेतकरी आणि बलुतेदारा मुळे चालत असला तरी त्याला हाकण्याचे काम वर्णाश्रम पद्धतीमुळे ब्राम्हण वर्ग करतअसे. महात्मा ज्योतिराव फुले यांना मात्र हे सर्व अन्यायकारक वाटत असे. हा अन्याय सहन होत नव्हता. महात्मा फुले यांनी आपल्या घरावर कितीही संकटे आली तरी हे स्वतः हाती घेतलेले कार्य त्याने कधीही सोडले नाही. त्याकाळी समाजामध्ये जे आज्ञान होते ते संपविण्याचा त्यांनीजणू विडाच उचलला होता त्या काळातील सामाजिक व्यवस्था वरिष्ठ वर्णाचे वर्चस्व या सगळ्या वातावरणात समाजातील लोक निमूटपणे आणि कोणतीही तक्रार न करता पुढे जात असत. धर्माचा, अंधश्रद्धेचा पगडा सामान्य लोकांच्या मनावर अधिक प्रमाणात होतात. भट-ब्राम्हण,पूजाआच्चर्या,कर्मकांड या सगळ्यांमध्ये गुरफटलेलासमाज, स्वत्व हरवलेला समाज, ब्राह्मणाच्या भुवयांना होकायंत्र समजणारा समाज. आपल्याशी उच्चवर्णीय वागतात त्यात काहीच चूक नाही असे दृढनिश्चयाने सांगणारा समाज. देव भोळा, अज्ञानी समाज. अशा अज्ञानाच्या घनघोर अंधारात पिचत पडलेला समाज. ज्याला स्वत्व मिळवून देण्याचे काम महात्मा ज्योतिराव फुले, अर्धांगिनी सावित्रीबाई फुले यांनी पराकाष्ठेने केले.

उद्देश

महात्मा ज्योतिराव फुले यांचे जीवन अभ्यासत असताना हाच एकमेव उदेश डोळ्यासमोर ठेवला आहे की या महान महात्म्याचे मनोरथ पूर्ण करण्यासाठी प्रयत्न प्रयत्न केले त्यांचे हे प्रयत्न सफल व्हावे जेणेकरून भारतीय पर्यंत त्यांचे शिक्षण विषयक कार्य जाऊन पोहोचावे त्यांची शिक्षण विषयक तळमळ लोकांच्या मनाला भिडावी त्यायोगे लोक जागृती घडून येण्यास मदत होईल

विश्लेषण

प्रस्तुत विषयाच्या संबंधित विश्लेषण करताना ही गोष्ट प्रकर्षाने जाणवते ती ही की महात्मा फुले यांच्या शिक्षण विषयक तत्वज्ञानाला तोड नाही भारतीय द्वेष किती फोफावला आहे ज्या वर्णवर्चस्वाचा चे ज्यामुळे वर्णवर्चस्ववाद चोहीकडे आपल्याला दिसून येते त्यामुळे वरिष्ठ यांनी जाणीवपूर्वक कनिष्ठ असल्यामुळे वरिष्ठ वरियाने जाणीवपूर्वक कनिष्ठ वर्णन दर अत्याचार केले आहेत परंपरांमुळे फक्त विज्ञान संपादनाचा अधिकार असल्यामुळे अज्ञानाच्या अंधारात अनेक वर्ष पडत असतात त्याचा परिणाम असा झाला की फक्त वरिष्ठ लाभ घेऊ शकले समाजातील अंधश्रद्धा अज्ञान दूर करण्याचा प्रयत्न त्यासंदर्भातील जनजागृती महात्मा ज्योतिराव फुले हे यांनी केले त्यांना स्वतःला सुद्धा शिक्षण घेण्यासाठी समाजाचा अतिशय परखड असा विरोध सहन करावा लागला सुरुवातीला स्वतःचे शिक्षण पूर्ण करून त्यांनी आपल्या पत्नी सावित्रीबाईंना समाजाच्या विरुद्ध जाऊन शिक्षण दिले त्या काळात स्त्रियांना शिक्षण देण्याचा देणे हे पाप समजले जात जायचे स्त्रियांनी फक्त चूल आणि मूल सांभाळावे अशा प्रकारचे समाज मान्यता होती सावित्रीबाईंनी नाही शिक्षण घेणे घेत असताना जाणीवपूर्वक अतिशय छळ केला तरीही कोणालाही न जुमानता सर्वांचा विरोध पत्करून सावित्रीबाई फुले यांनी आपले शिक्षण पूर्ण केले.

चालीरीती रूढी परंपरांना घट्ट पकडून ठेवणारे यांची समाजावर हे पकडत तेवढेच घट्ट होती त्या सर्व सामान्य जनतेला अंधारात ठेवून अतोनात वाढले महाराष्ट्रातील बहुजन समाजाच्या आणि दलित जनतेच्या दलित जनतेचे उद्धार करते म्हणून महात्मा ज्योतिराव फुले यांना सर्वत्र ओळखले जाते.

महाराष्ट्रातील पददलितांना बहुजन समाजाला अज्ञानाच्या अंधश्रद्धेच्या चाचपडत असलेल्या गर्दीतून बाहेर काढण्याचे काम एकोणिसाव्या शतकामध्ये महात्मा फुले यांनी केले ब्रिटिशांची राजवटभारतात आल्यानंतर इथे परिवर्तनाला सुरुवात झाली असली तरी ती मर्यादित लोकांपुरतीच होती इतर मागास वर्गातील त्या विकासापासून आणखी कोसो दूर होती बहुजन अज्ञानी समाजाची स्थिती फार वाईट होती ज्ञानाच्या अंधारात चाचपडत असणाऱ्या बहुजन समाजाला जागृत करून त्यांना आपल्या न्याय्य हक्कांसाठी लढण्याचा शिकवण लढण्याची शिकवण देण्याचे महत्त्वाचे कार्य महात्मा ज्योतिराव फुले यांनी केलेम्हणून भारतीय समाज माणसातीलतत्वज्ञानातील स्थान अत्यंत महत्त्वाचे आहे ते सदैव असेच अबाधित राहील.

महात्मा ज्योतीराव फुले यांचे स्त्रयांसाठी चे कार्य हे अतुलनीय आहे सतराव्या-अठराव्या शतकात स्त्रियांची स्थिती अत्यंत बिकट स्वरूपाची होती त्यांना शिक्षणापासून वंचित ठेवण्यात आले होते.पराकोटीची अन उदारता स्त्री शिक्षणा बद्दल समाजामध्ये होती हे त्यांना त्यांच्या कृती साहित्यातून लावून दिले आहेत. स्वतः सक्रिय राहूनतसेच आपल्या सावित्रीबाई फुले स्त्रीशिक्षणाचा बांधला यांचे म्हणजे असे होते की ज्यांच्या हाती पाळण्याची दोरी जगाते उद्धारीउद्धारीया तत्वानुसार जिने आपल्या मुलाबाळांना शिकविले तर सर्व जग

Lecturer
Shivaji College,Hingoli
Ta.& Dist.Hingoli (MS.)

Scanned with OKEN Scanner

शिकून सुशिक्षित होईल म्हणून स्त्रीचे शिक्षण अत्यंत महत्वाचे आहे हे विचार त्या दाम्पत्याने लोकांपर्यंत पोहोचण्याचे प्रयत्न केले आणि स्त्री शिक्षणाला चालना दिली.

त्याच बरोबर महात्मा फुले यांनी सामाजिक चळवळीच्या बाबतीत सत्यशोधक समाजाची स्थापना करून सर्व धर्म एकच आहेत असे सांगितले त्याचबरोबर सर्व मानव जात ही सुद्धा एकच आहे आपण सर्वजण एकाच आहोत असे त्यांनी सर्वसामान्यांना आग्रहाने सांगितले त्यामुळे सर्व माणसे एकत्र तसेच सर्वांचे आई-वडील आराध्य ही एकच असतात असे सांगितले त्यामुळे त्या आराध्याला भेटण्यासाठी आपल्याला मध्यस्थाची आवश्यकता नाही ईश्वराच्या भेटीसाठी कुठल्याही दलालाची आवश्यकता नाही असे त्यांनी स्पष्ट मत मांडले हे तत्वज्ञान त्यांनी निरंतरपणे लोकांपर्यंत पोहोचविले त्याच बरोबर समाजात असलेली अंधश्रद्धा पुनर्जन्मा कर्मकांड सर्वांचे निर्मूलन करण्याचे काम महात्मा ज्योतिबा फुले आणि सावित्रीबाई फुले यांनी समाजात प्रत्यक्ष जाऊन केले ज्योतिबा फुले यांनी तत्कालीन समाजात असलेल्या विषमतेचे बद्दल भयंकर चीड होती वरिष्ठ कडून कनिष्ठ वरणाचे होत असलेले शोषण त्यांना सतत क्लेशकारक होत होते स्वतः स्वभावतः अधिक चिडचिडे असलेले ज्योतिबा सर्व सामान्यांवर होत असलेल्या अन्याय होत असलेला अन्याय पाहून पेटून उठत असत पुनर्जन्म कर्मकांड इत्यादी गोष्टींची निर्मिती ब्राह्मणांनी केलेले आहे त्याला बळी पडू नका वरील सर्व कनिष्ठ यांच्या शोषणास कारणीभूत ठरतात माणसाला त्याच्या जातीमुळे नाही तर त्याच्याकडे असलेल्या गुण आणि कर्मामुळे श्रेष्ठत्व आले पाहिजे त्याशिवाय कोणीही एकमेकांपेक्षा श्रेष्ठ किंवा कनिष्ठ नसतो सर्व मानव समान आहेत अशा प्रकारचे तत्वज्ञान त्यांनी लोकांपर्यंत पोहोचविण्याचा सतत प्रयत्न केला ही सामाजिक विषमता घालविणे घालवायची असेल तर सर्व शूद्रातिशूद्रांना एकत्र येऊन ब्राह्मणांच्या वर्चस्वाला विरुद्ध संघर्ष केला पाहिजे असे त्यांचे तत्वज्ञान होते

महात्मा फुले यांनी समाजातील अशिक्षित अडाणी लोकांना सत्य समानता मानवतावाद यांचे महत्व पटवून दिले त्यांच्यामध्ये त्यामुळे समाजात असणारी सामाजिक आर्थिक शैक्षणिक पिळवणूक दूर होईल महात्मा फुले हे ईश्वर मानणारे असले तरी मूर्तिपूजक नव्हते त्यांनी अमूर्त अशा प्रकारच्या निर्मिका ला मान्यता दिली होती ईश्वर हा निर्गुण निराकार आहे सर्वांचे सर्वांच्या ठिकाणी वसलेला असतो तो कुणालाही उच्चनीच लेखत नाही तुम्ही अनन्य भावाने त्याला शरण जा तो सर्वांचा पालन करत आहे असे महात्मा ज्योतिबा फुले सांगत असत धर्माचरण हे एकाच या योजनेशी सुसंगत असले पाहिजे मानवाच्या नैतिक उन्नतीला प्रेरक व पोषक असले पाहिजे तेव्हा आपल्याशी असलेले द्रव्य काळ व शक्ती यांच्या यांचा विनियोग मनुष्य जातीच्या कल्याणासाठी करावा असे तत्वज्ञान त्यांनी लोकांना सांगितले.

निष्कर्ष

1. महात्मा फुले यांचे तत्वज्ञान हे लोकाभिमुख होते.
2. महात्मा फुले यांचे तत्वज्ञान हे लोक कल्याणकारी होते.
3. त्यांचा लढा हा मानवा मानवा सोबतचा नसून मानवता वादासाठी होता.
4. सर्वसामान्यांना चा उद्धार करणे हीच त्यांची जीवननिष्ठा होती.
5. स्त्रियांना मानव म्हणून या जगात जगता आले पाहिजे हा त्यांचा ध्यास होता.

संदर्भसूची

1. महात्मा ज्योतिबा फुले धनंजय कीर पाप्युलर प्रकाशन मुंबई.
2. भटोबाचा कर्दनकाळ ज्योतिबा पुरुषोतम खेडेकर जिजाऊ प्रकाशन पुणे.
3. महाराष्ट्रातील समाजसुधारणेचा इतिहास जी एल भिडे एन डी पाटील फडके प्रकाशन कोल्हापूर.

T.C

Assistant Professor
Shivaji College,Hingoli.
Tq.& Dist.Hingoli.(MS.)

Scanned with OKEN Scanner